

Lapuan nimestä

I

Etelä-Pohjanmaalla on muutamia *-ua*-johtimisia paikannimiä, joista tunnetuimpia on pitäjännimi *Lapua*.

Historiallisten lähteiden mukaan oli nykyisen Lapuanjoen l. Uudenkaarlepyynjoen suussa alun perin Pietarsaareen kuulunut kylä *Lappabi* (de opido Lappabi parrochie Patarshade) 1375,¹ josta myöhemmissä asiakirjalähteissä on seuraavia merkintöjä: *Lapu* 1543, 1544, 1546, 1548—1551, 1553—1556, 1575, 1581,² *Laapu* 1549,³ *Lapw* 1552—1554, 1585, 1605, 1606,⁴ *Lapå* (*lapå*) 1559, 1560, 1570, 1575, 1580, 1581,⁵ *Lapoby* 1554, *Lapo åby* 1557, *Lapo by* 1655, *Lapå by* 1665,⁶ epävarmat *i lappeby* 1546, *Lappeby* 1551, 1553, *i Laphyn* 1554,⁷ Persiö Sochn i Österbotten medh den Nye Sochnn *Lappi*, Nye eller Yttre *Lappi* som ifrå samma Sochn tagen är 1608,⁸ *Lappu* 1550,⁹ *Lappo* 1805¹⁰ ym. Kylännimen nykyinen muoto *Läppoby* (murteen *läpo by*) kuvastuu myös eräissä vanhoissa merkinnöissä, esim. *Lepå* Fierdhung 1568, mutta se perustuu — T. E. KARSTENIN mukaan — murteessa tapahtuneeseen muutokseen *a* > *ä*.¹¹ Kylän tienoolle syntyi 1600-luvun alkupuolella Uudenkaarlepyyn kaupunki.

Viimeistään 1400-luvulla syntyi ylemmäksi jokivarteen samanniminen kylä (myöhemmin pitäjä), josta vanhoissa asiakirjoissa on seuraavanlaisia nimiasuja: *Lapu* 1543, 1544, 1546, 1548—1551, 1554—1556, 1570, 1575, 1581, 1585, 1595,¹² *Lapo*

¹ FMU I 358.

² VA 4531: 10, 11, 24, 25; 4532: 16, 17, 18, 29; 4534: 16, 31, 33; 4534b: 10—14, 23, 26; 4534c: 26; 4537: 11; 4541: 14, 15; 4542: 23, 29; 4548: 27; 4553: 12, 13, 26; 4557: 12, 23; 4566: 66; 4742: 42; 4761: 36.

³ VA 4537: 11.

⁴ VA 4545: 26; 4549: 17, 30; 4553: 26; 4774: 52; 4839: 27. — T. E. KARSTEN Svensk bygd i Österbotten II 176.

⁵ VA 4613: 10, 23; 4623: 236; 4717: 10, 11; 4743: 43; 4759: 47; 4762: 48.

⁶ VA 4555: 16; 4577: 72. — KARSTEN mt. I 135, II 176.

⁷ VA 4534: 18; 4542: 30; 4549: 17; 4553: 26.

⁸ BROR ÅKERBLOM Lapp-namnen i Finland. Folkmålsstudier XI 30, alaviite.

⁹ VA 4540: 22.

¹⁰ KARSTEN mt. I 135.

¹¹ KARSTEN mt. I 140, II 176. — Jokisuun kylän vanhoista merkinnöistä ks. myös RALF SAXÉN Finländska vattendragsnamn. Studier i Nordisk filologi I 119.

¹² VA 4531: 14—16, 26, 27; 4532: 33—35; 4534: 16, 21, 36, 37; 4534b: 26; 4534c: 42; 4536: 51; 4537: 14; 4541: 17—19; 4542: 43; 4543: 32; 4553: 16, 29; 4557: 15, 25; 4559: 14; 4714: 22; 4742: 19; 4761: 18; 4773: 45; 4808: 19. — Ks. myös ERKKI LEHTINEN Lapuan historia I 12—.

1553, 1556—1558, 1579, 1581, 1585,¹³ *Lapw* 1552—1554, 1559,¹⁴ *Labå* 1570, *Lapå* 1574,¹⁵ *Lappå* 1546,¹⁶ *Lappåå i Stoor by* 1546, *Lapo by* 1559,¹⁷ *Lappeå* kappelegäld udi Österbotten 1555, *Lapo* kapellgäld 1585, *lapå* kappellgäld 1594, *Lapå* kapell 1610, *Lappo* capelgield 1561; *Lappo* Sochnn 1589, *Lapu* Sochn 1595, 1609, 1620, *Lapw* Sochn 1610, *Lapå* Sochnn 1620, *Lapo* Sochnn 1644, 1645, *Lappå* Socken, *Lappo* 1734, *Lappo* Socken 1754¹⁸ ym.

Lapuanjoen nimitys esiintyy sekä jokisuun että jokivarren kylän yhteydessä: *Lappeå* 1555, *Lapåå*, *Lapo åå* 1556, *Lapu elff* 1558, *Lapåå* 1558—1560, ?*Lapuåå* 1558, *Lappa åå* 1561, *Lappu åå* 1562, *Lapuåå* 1580-luvulla, 1608, *Lappo elf* 1734, *Lappo Å* 1754.¹⁹ — Nimen suomalainen muoto *Lapua* (Madz Tønnesonn Lapua) esiintyy tietääkseni ensi kerran v. 1600 kolmesti kirjoitettuna käräjäpöytäkirjoihin,²⁰ myöhemmin *Lapposa* (iness.) 1750, *Lapua* 1754, *Lappualda* 1808, *Lappojoki* 1734.²¹ *Lapuanjoki* ilmestyy asiakirjoihin ja kirjallisuuteen — käytettävissäni olevasta materiaalista päätellen — vasta 1800-luvulla.

II

Lapuan nimen arvoitus on kiinnostanut ensimmäisenä historioitsija P. N. MATHEIUSIUSTA, joka v. 1734 kirjoitti väitöskirjassaan, että »nimensä tämä pitäjä on epäilemättä saanut muistoksi muinaisilta asukkailtaan lappalaisilta, jotka olivat halunneet asettua asumaan sinne, koska seutu oli syrjäinen eikä tuolloin niin tiheästi asuttua kuin lähempänä merta sijaitsevat pitäjät».²² Saman ajatuksen esitti myös M. PAZELIUS opettajansa Karl Fredrik Mennanderin johdolla v. 1751 julkaisemassaan väitöskirjassa Pohjanmaan niittyjen ja peltojen viljelystä,²³ ja myös pitäjän kappalainen AND. WARGELIN arveli pitäjänkertomuksessaan 1754 rannikon ruotsa-

¹³ VA 4548: 41, 49; 4566: 10; 4577: 26; 4587: 40; 4588: 30; 4759: 10; 4762: 12; 4774: 32.

¹⁴ VA 4545: 39; 4549: 21, 22, 33; 4553: 29, 30; 4603: 211.

¹⁵ VA 4714: 81, 82; 4743: 12.

¹⁶ VA 4534a: 18.

¹⁷ VA 4534a: 30; 4604: 18.

¹⁸ Konung Gustaf den Förstes registratur XXV 571. — VA 4774: 32; 4809: 34; 4870: 88; 4808: 75; 4862: 13; 4936: 21; 4867: 21; 4933: 68; 9116: 225; 9118: 65. — R. HAUSEN Bidrag till Finlands historia VI 2. — A. I. ARWIDSSON Handlingar till upplysning af Finlands häfder X 210. — PEHR NICLAS MATHESIUS Geografisk Beskrifning om Österbotten (Dissertatio Geographica de Ostrobotnia 1734). Suomi 1843 s. 259, 260. — AND. WARGELIN Om Lappo Socken i Österbotten, år 1754 uppsatt. Åbo Tidningar 1792, n:t 46, 47.

¹⁹ Konung Gustaf den Förstes registratur XXV 571. — VA 4562: 19, 41; 4577: 72; 4578: 15; 4593: 180; 4594: 16; 4611: 188; 4623: 64, 239; 4629: 1. — HAUSEN mt. VI 2. — KARSTEN mt. I 134, II 176. — ARWIDSSON mt. X 183. — MATHESIUS mt. 258. — WARGELIN mt. — Lapuan historian kirjoittajan ERKKI LEHTISEN käyttämässä aineistossa on nimestä 14 kirjoitustapaa: Lapu, Lapw, Lapo, Lapibij, Lapå, Labå, Lappo, Lappu, Lappuu, Lappuuåå, Lappå, Lappåå, Lappa åå, Lappeå (esitetty vain käsi­kirjoituksessa).

²⁰ VA 4819a: 23, 26. — LEHTINEN mt. I 41.

²¹ K. GROTENFELT Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta 323, 324, 383, 384. — WARGELIN mt. — MATHESIUS mt. 259.

²² MATHESIUS mt. 259.

²³ PAZELIUS Anmärkningar om Äng- och Åkerskiötseln i Österbotten (1751) 9.

²⁴ WARGELIN mt.

laisten antaneen mainitun nimen alueelle siellä asustaneiden lappalaisten takia.²⁴ Pohjanmaan muinaisuuden harras tutkija J. R. ASPELIN taas oletti, että Lapuanjoen entinen nimitys oli ollut Leppäjoki, josta Lapuan nimi oli lähtöisin. Hän siis torjui vanhan perinteellisen lappalaisteorian todettuaan, että Lapuanjoensuussa oli Leppö-niminen kylä (josta vanhoissa asiakirjoissa oli tosin käytetty myös Lappo-muotoja), jokisuun edustalla Leppökobben-niminen saari sekä mantereella Leppäjärvi.²⁵ Myös pitäjän ensimmäisen historian kirjoittaja JUHO KOSKIMIES piti nimen suomalaista muotoa (Lapua) alkuperäisenä, josta ruotsalainen *Lapu* on lyhentymä. Hän yhtyi D. E. D. EUROPAEUKSEN käsitykseen, että *-ua*-loppuiset paikannimet ovat syrjäiniläistä alkuperää ja että Lapua merkitsi »alavaa vettä».²⁶ Etelä-Pohjanmaan historiassaan A. LUUKKO on Lapuan nimen selityksessään esittänyt vanhan lappalaisteorian: ensin satakuntalaiset ja myöhemmin etenkin kyröläiset, Lapuan varsinaiset asuttajat, olivat pitäneet näitä seutuja »Lapinmaana», lappalaisten asuma-alueena.²⁷ Käsitystään hän perusteli lähinnä asutushistoriallisilla realiteeteilla puutumatta nimen äänneasun. Sitä vastoin tästä näkökulmasta KUSTAA VILKUNA — eräisiin aikaisemmin tehtyihin huomioihin nojautuen²⁸ — oletti, että »useimmat *ua*- ja *yä*-loppuiset paikannimet lienevätkin uusia perusmuotoja aikaisemmista *ut*-loppuisista nimistä, koska suomen kielessä ei ole muuten omaperäisiä *ua*-loppuisia sanoja. Sellaisia [sekundaareja] paikannimiä ovat esim. Alpua (Alvut), Halsua, Hinkua, Jahua, Jormua, Juutua, Jouhua, Kauttua, Keikyä, Kilpua, Kiltua, *Lapua*, Lentua, Luohua, Maanua, Mainua, Napua tai Napue (osanto Navutta), Nohkua, Nokua, Nuojua jne. Useimmat näistä ovat säilyneet vain luonnonpaikkojen nimissä ja silloin omantosijassa (Alpuanjärvi jne.)».²⁹ Teorian on maininnut myös LAURI HAKULINEN teoksessaan Suomen kielen rakenne ja kehitys (1961), jossa hän on esittänyt tyyppiin kuuluvina mm. nimet Halsua, Kauttua, Keikyä, *Lapua*, Ranua ja Uhtua.³⁰

Suomenruotsalaisessa nimistöntutkimuksessa ovat Lapuan nimeä käsitelleet ainakin RALF SAXÉN, T. E. KARSTEN ja BROR ÅKERBLOM. Saxénin mukaan *Lapua*, *Lapuanjoki* (ruots. *Lappo*, *Lappo å*) kuuluu suomalaisperäiseen *-ua*-tyyppiin ja ruotsin *Lappo* liittyy kansanetymologisesti *lapp* (suum. *lappi*, *lappa*/lainen) sanastoon. Nimen ruots. murreasu *Lapo* ja vanhat asiakirjamerkinnot *Lapu*, *Lapu* elff ym. osoittavat, että nimen primaari asu on ollut lyhyt-*p*:llinen (ehkä suom. *Lappi*-sanan heikosta asteesta). Eräissä nimiasuissa ilmenevä konsonantin *p* geminoituminen (vrt. *Lappää* storby 1547) johtuu nimen assosioitumisesta *lapp*-sanaan, mutta se voi olla äänne-laillistakin.³¹ Hän ei hyväksynyt Karstenin hypoteesia nimen ruotsalaisesta

²⁴ ASPELIN Kokoilemia Muinaistutkimuksen alalta. Suomi II: 9 s. 218.

²⁶ KOSKIMIES Lapuan pitäjään historia. SKST 47 s. 1, 2. — EUROPAEUS Tietoja suomalais-ungarilaisten kansain muinaisista olopaikoista. Suomi II: 8 s. 103.

²⁷ LUUKKO Etelä-Pohjanmaan historia II. Keskiäika ja 1500-luku 14—19.

²⁸ K. W. FORSMAN Pari *-ut*-päätteistä paikannimeä: *Navut*, *Koskut*. Virittäjä 1914 s. 162. — VILJO NISSILÄ Itä-Karjalan matkanimistöä. Kalevalaseuran vuosikirja 35 s. 251, 252. — NISSILÄ Iin paikannimien kielellisestä rakenteesta. Vir. 1957 s. 53. — NISSILÄ Suomalaisia nimistöntutkimusta 63.

²⁹ VILKUNA Kainuu—Kvenland 110.

³⁰ HAKULINEN Suomen kielen rakenne ja kehitys² 131, alaviite.

³¹ SAXÉN Finländska vattendragsnamn. Studier i Nordisk filologi I 118—120.

äänneasusta, joka mielestäni kuitenkin vie lähimmäksi nimiongelman ratkaisua (siitä myöhemmin). Åkerblom taas on liittänyt nimen vanhan (Saxénin ja Karstenin kokoaman) nimiaineiston *Lapp*-nimiin ja esittänyt niiden synnystä teorioitaan,³² jotka eivät kuitenkaan kuulu tämän tutkielman puitteisiin.

Viimeksi Lapuan historian (1963) kirjoittaja ERKKI LEHTINEN on esittänyt pari näkökohtaa, jotka hänen mielestään eivät saumattomasti sovi nimen lappalaiseen lähtökohtaan. Kun näet läheisen Lappajärven säilynyt nimi on myös varmaan keskiaikainen, on oudoksuttavaa, että Lapuan (otaksuttu) aikaisempi *Lappa*- tai *Lappi*-alkuinen nimi olisi hävinnyt ruotsalaisvaikutuksen tieltä, semminkin kun pitäjän asutus tuli olemaan yksistään suomalaista. Jos jokisuun Lappabin asutus oli myös suomalaista, kuten A. Luukko on väittänyt, on joennimen lainaaminen ruotsalaisilta sitäkin epätodennäköisempää. Mikäli suomalaiset olisivat nimenneet joen lappalaisten mukaan, niin sitä olisi vielä 1300-luvun lopussa nimitetty Lappajoeksi tai Lapinjoeksi, mihin juuri Lappabi 1375 viittaisi. Kehityksen kyseisestä primaarista nimimuodosta Lapuaan olisi siis täytynyt tapahtua varsin nopeasti. 1500-luvun voudintilien tavalliset kirjoitusmuodot olivat *Lapu*, *Lapw*, *Lapo*, muut nimiasut harvoin poikkeuksin taas peräisin Lapuan oloille sitä vieraammasta tai kaukaisemmasta aineistosta, mitä enemmän ne viittaavat »lappalaisten jokeen». *Lapu*-muoto noudattaa jo vakiintunutta kielenkäyttöä, on siis lyhennys Lapuasta.³³ Lehtinen näyttää siis jonkinmoisin varauksin hyväksyneen edeltäjänsä Juho Koskimiehen nimenselityksen.

III

Suomen kielen nykyisin tunnettuun sanastoon kuuluvat, osaksi omaperäiset, osaksi lainatut appellatiivit *lapa* (ynnä sen monet johdokset), *lappa*, *lappi*, *lappu*, adj. *lappea* ja verbi *lappaa*³⁴ äänteellisestä yhtäläisyydestään huolimatta voivat tuskin tulla kysymykseen — nimeämisperusteiden kannalta — Lapuan nimen juurina. Yhtä epätodennäköistä on, että nimi kuuluisi alun perin *-ut*-johdoksiin, joskin ryhmän eräät nimet ovat abstrahoitumisen tai ellipsin välityksellä siirtyneet *-ua*-johtimisiin (esim. Uhtua, Tunkua). Sitä vastoin ei kielialueellamme (ei sanastossa eikä nimistössä) ole tavattu konstruoituja asuja *Lavut, *Halsut jne.

Näin ollen jää jäljelle vain laajalle levinnyt, runsas, muinaiseen lappalaisasutukseen yhdistetty ja yhdistettävä *Lappi*-sana,³⁵ joka yhdyspaikannimien määreenä sekä asiakirja- että elävässä paikannimistössä esiintyy *Lap(p)-*, *Lappa-*, *Lappe-* ja *Lappo-*asuisena.³⁶ *Lappi*-nimistöstä on runsaasti esimerkkejä juuri Etelä-Pohjanmaalta,³⁷ vieläpä rannikon ruotsalaisalueilta, esim. *Lappas* (talo), *Lappsundet* Koivulahdella,

³² ÅKERBLOM mt. *Folkmålsstudier* XI 13—.

³³ LEHTINEN mt. I 42.

³⁴ Suomen kielen etymologinen sanakirja II 275—277. — HAKULINEN mt. 289, 295, 297, 307, 338. — KARSTEN Finnar och germaner. *Folkmålsstudier* X 261—263.

³⁵ ÅKERBLOM mt. *Folkmålsstudier* XI. — T. I. ITKONEN Suomen lappalaiset I 102.

³⁶ ÅKERBLOM mt. 8 ja kartta n:o 2.

³⁷ VÄINÖ VOIONMAA Etelä-Pohjanmaan suomalaisen asutuksen alkuperästä. *Hist. Ark. XLII*, 1, hakemisto. — LUUKKO mt. 14—19. — ASPELIN mt. 219—228.

Lappfjärd, pitäjä (vrt. Michael de Lappafaerd 1303, Lappafierdhaby 1492, Lappiefierdin 1514), *Lappforsen*, *Lappmansviken* Ähtävällä, *Lappholmen* Vöyrissä, *Lappnäs* Pietarsaaressa, *Lappörarna* Raippaluodossa ym.³⁸ Lapualla on *Lappi*-nimiä vähänlaisesti: *Lapinkallio*, *-kangas* (1757), Kauhavan puolella *Lapinjärvi*, *-luoma*, *-oja* (1620, 1651). Perimätiedon mukaan johti muinoin Lapuan kirkolta kohti Lappakangasta ja Lappajärveä lappalaisten käyttämä *Lapintie*.³⁹ WARGELIN mainitsee pitäjänkertomuksessaan myös »lapinkuopista» ja »lapinhaudoista», joita »lappalaiset kuuluvat käyttäneen hirvien ja muun riistan pyyntiin», sekä »lapinraunioista», joista osa kuitenkin lienee suomalaisten erämiesten perua.⁴⁰ Eritoten pohjoisempaa Lappajärveltä, joka aikoinaan (esim. v. 1552) kuului Pietarsaareen, on mainittu muinaisten lappalaisten muistoina runsaasti »lapinkirkkoja» l. »lapinraunioita» sekä »lappalaisten hautoja».⁴¹

Pohjanmaalle on kiteytynyt muutakin lapinlähtöistä nimitystä, ja varmaan myös yläsatakuntalaiset erämiehet ulottaessaan retkensä Pohjanlahden rannikolle toivat mukanaan retkinimistöä. Lisäksi etelästä päin purjehtineet merenkulkijat kuljettivat nimiä varsinkin suurten jokien suihin ja jokilaaksoihin. Tuolta kaukaiselta ajalta (eräkaudelta) ovat peräisin Pohjanlahden rannikon monet suomalaisperäiset paikannimet. On jopa todennäköistä, että myös sellaisella tärkeällä liikenneväylällä kuin nykyisellä Lapuanjoella⁴² on täytynyt olla — kuten Erkki Lehtinen on ajatellut (ks. ed.) — vanha eränkävijäin käyttämä nimitys, ehkä **Lappajoki*, mihin viittaisivat jokisuusta v. 1375 mainittu *Lappabi* sekä samalta vuodelta *Lappalax*, jotka molemmat kuuluivat tuolloin Pietarsaareen, ja tietenkin myös muu *Lappa*-, *Lappi*-nimistö (esim. Lappajärvi).

Kun ruotsalaisasutus 1200-luvulta lähtien alkoi vallata eränkävijäin nautintamaita (kauko-omistuksia) Pohjanlahden rannikolla, myös suomalaisnimistö (ja ehkä vähäinen asutuskin) alkoi ruotsalaistua. Lahden takaa tulleilla ruotsalaisilla uudisasukkailla ei kuitenkaan ollut sellaisia edellytyksiä eränkävintiin kuin suomalaisilla, joten asutus ei tunkeutunut 1400-luvun alkuun mennessä esim. Lapuanjokivartta kovin syvälle sisämaahan.⁴³ Jokisuuhun syntyi, kuten sanottu, v. 1375 mainittu *Lappabi*, jota Luukko tosin on pitänyt suomalaisena v. 1577 esitetyn rajakirjan suomalaisen nimistön perusteella, joskin hän toisaalta puhuu asumattomista rannikko-seuduista.⁴⁴ Jo vuoteen 1375 mennessä Lappabin on täytynyt olla ruotsalainen, vaikkapa siellä olisikin alun perin ollut vähäistä suomalaista asutusta. Kysymyksessä voi myös olla suomalaisten erämiesten kauko-omistusten rajanimistö, joka tuolloin vielä oli tunnettua.⁴⁵

Näyttää siltä, että jokisuun Lappabi (myöhemmin Lappo) tarkoitti jokivartta

³⁸ KARSTEN *Svensk bygd* I, hakemisto (myös Mustakirja 10).

³⁹ Lapuan paikannimikokoelma (NA). — LEHTINEN mt. 5 ja lähdekirjallisuus.

⁴⁰ Ks. myös ASPELIN mt. 219, 223 ym. — KOSKIMIES mt. 18. — LEHTINEN mt. 5, 6.

⁴¹ Suomenmaa VII 357, 358.

⁴² LEHTINEN mt. 7.

⁴³ LUUKKO mt. 85.

⁴⁴ LUUKKO mt. 75, 78—80. — LEHTINEN mt. 42.

⁴⁵ Rinnakkaisesimerkin tarjoaa vanhan hämäläisen nimistön säilyminen Keski-Suomen

ensin Jepuaan asti ja vieläkin ylemmäksi nykyiseen Lapuaan asti, kun sinne 1400-luvun alkupuolelta lähtien alkoi syntyä uudisasutusta.⁴⁶ Asutus- ja nimipaine rannikolta käsin alkoi olla voimakkaampi kuin Ylä-Satakunnasta, jonka yhteydet rannikkoon olivat katkenneet ruotsalaismuuton johdosta. Samalla ilmeisesti katkesi myös vanha nimitraditio (?Lappajoki), kun satakuntalaiset eränkävijät lopettivat retkensä Lapuanjokilaaksoon ja suuntautuivat sen ohi pitkin reittiä Ruovesi—Virrat—Ähtäri—Ähtävä Pohjanlahden rannikolle ja Peräpohjolaan.⁴⁷ Jokisuussa muovautunut ?Lappajoen ruotsalaistunut muoto ehti vakiintua Lapuanjoen tienoille, ennen kuin varsinainen kyröläinen asutusekspansio sinne varsinaisesti alkoi 1400-luvun toisella puoliskolla. Sitä paitsi senkin jälkeen jokivartisten yhteydet ruotsalaiseen jokisuuhun lapualaisten satamaan (Lappo äminne, *lapu äminne*) olivat kiinteät. Vielä v. 1734 MATHESIUS mainitsee lapualaisten jokisuun ulkopuolella meressä sijaitsevasta kalastuspaikasta.⁴⁸

IV

Oletukseni mukaan ruots. *Lappo å* on siis ruotsalaisrannikolla syntynyt käännös primaarista ?Lappajoesta. Tällaisia käännös- ja myös väännösnimiä on osoitettavissa muualtakin suomalaiselta nimistöalueelta. Uudeltamaalta ÅKE GRANLUND mainitsee käännösnimen *Lappträsk* (< Lapvesi),⁴⁹ Pohjanmaan Lappajärvestä on käytetty — Saxénin mukaan — myös käännöstä *Lappträsket*.⁵⁰ Ja Pohjanmaan ruotsalaisalueen *Lapp*-nimistä ainakin osalla on ollut alun perin varmaan suomalainen nimi. On siis oletettavissa ehkä jo 1200-luvulta lähtien ruotsalaisten uudisasukkaiden käyttämä — heille ennestään tunnettujen Ruotsin feminiinisten *a*-loppuisten joenimien mallin mukainen — **Lappa* ^ä⁵¹ (vrt. Lappa å 1561), josta on myöhemmissä asiakirjoissa lisäksi synkopoituja ja obliikviasuja⁵² (Lapää 1556, Lappää 1546, Lappeä erämaissa savolaisekspansion jälkeenkin 1500-luvun puolimaista lähtien (esim. VILJO NISSILÄ Saarijärven vanhaa nimistöä. Saarijärven kirja 297—). — V. 1375 mainittu Pietarsaaren *Lappalax* ympäristöineen oli asukkaistaan (Bero Slukir de opido Lamershamby, Summepate de opido Asumundaby, Weroleon de opido Lappalax, FMU I 358) päätellen vierasperäistä.

⁴⁶ VOIONMAA mt. 78. — LUUKKO mt. 17.

⁴⁷ J. JAAKKOLA Pirkkalaisliikkeen synty 124—138.

⁴⁸ LEHTINEN mt. 32. — MATHESIUS mt. 260.

⁴⁹ GRANLUND Studier över östnyländska ortnamn 72—74.

⁵⁰ SAXÉN Språkliga bidrag I 253.

⁵¹ Sitä vastoin on epäselvää, miten Suomen *Lappa*-määreiset yhdyspaikannimet ovat syntyneet (esim. *Lappajärvi*, Lappeierffwaby 1530, Mk. 231, Pohjanmaalla). Ruots. muotoja *lapp* (*lappe*), mon. *lappar*, muinaisruots. *lapper*, isl. *lappir* vastaa suomessa *lappi* sekä myöhempi analoginen *lappalainen* pro *lappilainen* (E. ITKONEN Lappalaista merkitsevistä nimityksistä ja niiden historiallisesta taustasta. Vir. 1941. — HAKULINEN mt. 147). Ruotsin appellatiivis-tossa on *lap(p)*- ja *lappe*-asun rinnalla monikon genetiivisiä *lappa*-muotoja, esim. *lappaskatt*, 1530, *lappafogde* 1543, *lappamark* 1558, *lappaskott* 1689 (Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademiens XV L 277—283, 293). — Asiakirjoissa esiintyy myös ruotsin r:töntä mon. nominatiivia, esim. oc swa the *lappa* som wndher then gardhen warit haffuer 1390, och the skulle haffua waritt konungz *lappa*, att bircerler skulle haffua några *lappa* 1454, (mon. akk.) ad eosdem *Lappa* accedentes 1328 (Mk. 197. — FMU IV 63, I 145). — Åkerblomin *Lappa* (vrt. *lappare*) tulkinnosta ks. Lapp-nammen i Finland (Folkmålsstudier XI, 2 s. 13—).

⁵² Vrt. Turun ja Porin läänin pitäjännimeä *Lappi*, *Lappo* Sogen, *Lappo* Socken, Olaff Hindricsonn *Lappo* 1514, 1515 (FMU VII 350,409). — Rauman seudun historia I 76—77. — Ks. myös KARSTEN Svensk bygd I 135 ja ÅKERBLOM mt. 7—12.

1555, Lapo åå 1556, Lapu elff 1558, Lappu åå 1562, Lappo elf 1734, Lappo Å 1754 ym.). Lisäksi etenkin Etelä-Pohjanmaan ruotsalaismurteissa on — kuten T. E. KARSTEN on osoittanut⁵³ — geminaatan lyhenemistä, esim. appellatiiveissa *twiling* < *twilling*, *tjiling* < *killing* 'nuori vuohi', paikannimissä *Tuckur* (Tockkara 1478), murt. *tukur*, kylä Vöyrillä; *Kattil*, *Mannil*, *Ollil* (< Kattila, Mannila, Ollila), murt. *katil*, *manil*, *olil*, *Grannas* (vrt. *granne* 'naapuri'), murt. *granas*, taloja Vöyrillä,⁵⁴ geminaatta *p:n* ja *b:n* lyhenemistä⁵⁵ nimissä *Åbbel* (< *upp-böle*), murt. *åbäl*, talo Närpiön Kät-näsissä, *Ståbacka* (< *Stubb-backa*), murt. *ståbakkän*, kylä Närpiössä, *Uppels* (< *Upp-böle-s*), murt. *upäss*, talo Korsnäsin kirkonkylässä⁵⁶, ym. Näin siis primaarista *Lappa ā-* asusta syntyi lyhyt-*p*:llinen murteellinen obliikvimuoto *lapu ā*, joka siirtyi suomalaisen jokivarsikylän nimeksi ja liittyi *ua*-loppuisten sekundaarien nimien ryhmään (*lapua* < *lapuā*). Siirtymisen on täytynyt tapahtua viimeistään 1400-luvun alussa, johon mennessä muinaisruots. *ā* 'joki' > *å*.⁵⁷ Myöhemmässä vaiheessa kehittynyt ruots. murreasu *lapu å* olisi tietenkin antanut suomeen saman tuloksen *ua* (< *uo*).⁵⁸ Ruots. murremuoto *lapu* (Lapu, Lapw, Lapo) esiintyy runsaana ja muita asuja ylivoimaisempana 1500-luvun puolivälin asiakirjoissa, joten sen on täytynyt syntyä paljon aikaisemmin. Lappa- (Lappi-) sanaan viittaava geminaatallinen asu on kuitenkin asiakirjoissa ja kirjakielessä säilynyt meidän aikoihimme asti. Suomalaiseksi asutusnimeksi (kylän ja pitäjän nimeksi) muuttuneesta Lapuasta on syntynyt myöhemmin joen uusi (epeksegeettinen ja tautologinen) genetiivimuoto *Lapuanjoki*.

Lapuan historian kirjoittajan Erkki Lehtisen edellä mainitut kielteiset ajatukset Lapuan nimen yhdistämisestä lappalaistraditioon ovat tietenkin varteen otettavia, mikäli niiden lähtökohta on oikea. Tietysti voidaan olettaa, että ruotsalaisekspansio Lappajärvelle oli heikompi kuin Lapuanjokivarteen, joten suomalainen nimi saattoi säilyä. Säilyttävinä tekijöinä ehkä olivat myös lappalaisten asuminen Lappajärvellä myöhempään kuin Lapualla ja ehkä yläsatakuntalaisten eräretkien jatkuminen sinne 1500-luvulle asti. Lapuan nimi kylläkin mainitaan vasta v. 1600, mutta eräistä äänteellisistä seikoista päätellen sen on täytynyt syntyä viimeistään 1300-luvulla (ellemme ota huomioon nimen mahdollista myöhempää muovautumista ruots. *lapuā*-asusta). Vetoaminen geminaatalliseen *Lappabi*-muotoon (1375) ei käy päinsä, sillä onhan kirjallisessa traditiossa geminaatta-asuja ollut 1500-luvulta meidän aikoihimme asti.

Ruotsalaispaineesta Lapualle päin on todisteena sekin, että tienoo ajoittain vielä 1500-luvulla kuului Pietarsaareen, jolla oli riitoja siitä Kyrön kanssa, johon Lapua

⁵³ KARSTEN mt. I 135.

⁵⁴ CARL-ERIC THORS Havåndan och Vrångene. Studier i Nordisk filologi XXXI—XXXII, 2 s. 9—11. Prof. Thors on yst. maininnut eräitä lisäesimerkkejä geminaatan lyhenemisestä ja lukenut tutkielmani ruotsalaista filologiaa käsittelevän kohdan.

⁵⁵ Ks. myös OLAV AHLBÄCK Kaparkullen och Heligån. Budkavlen XV 102—107.

⁵⁶ KARSTEN mt. II 33, 40, 51; I 135.

⁵⁷ KARSTEN mt. I 135. — H. J. STRENG Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielessä 273. — OLAV AHLBÄCK Nådendal, fi. Naantali. Budkavlen XVIII 89—90.

⁵⁸ NISSLÄ Iin paikannimien kielellisestä rakenteesta. Vir. 1957 s. 69.

myöhemmin liittyi.⁵⁹ Olihan suuri osa Lapuan asuttajista lähtöisin siltä suunnalta, kuten sanottu. Ruotsalaisekspansioista kertovat myös monista pitäjistä käytettävät suomalaisten nimien ruotsalaistuneet muodot (esim. *Lillkyro*, *Storkyro*, *Storå*, *Vörå*, *Oravais*). Toisaalta ruotsalaisia tai ruotsalaistuneita nimiä on myöhemmin Lapuan nimen tavoin mukautunut suomen kielen asuun, esim. *Lappfjärd* (suom. Lapväärtti), *Sideby* (suom. Siippy), *Vörå* (suom. Vöyri), *Övermark* (suom. Ylimarkki l. Ylimarkku), *Vindala* (suom. Vimpeli < *Vindböle*⁶⁰) ym. Lapualta on merkitty muistiin *Tyrninautio* 1661, *Tyrninmäki*, *-neva* 1757 (skand. Thyrnir), Nurmosta *Inkukorpi*, *Inginneva* Kauhavalta (skand. Inge),⁶¹ jonkin esimerkin mainitakseni. Suuri osa Lapuan vierasperäisestä henkilönnimistöstä on kuitenkin kulkeutunut satakuntalaisten ja myöhemmin etenkin kyröläisten mukana (Atti, Fossi, Fränti, Langi, Liuhtari, Longi, Löpare, Passi, Pernu, Piri, Pollari, Skuggila, Soini, Stråka, Teikari, Toppari, Ulvi, Unkuri, Värrä ym.).⁶²

Eräänlaisena loogisena kriteerinä Lapuan nimen vierasperäisyydestä (sekanimimyydestä) ja sen syntyprosessista on mielestäni sekin seikka, että nimi on tietääkseni ainoa laatuaan Suomessa. Primaarina suomalaisena (tai ruotsalaisena) nimenä siitä täytyisi olla jälkiä muuallakin nimistössämme.

V

Edellä esitelty Lapuan nimen etymologia on mielestäni sovellettavissa muutamiin muihinkin Etelä-Pohjanmaan *-ua*-loppuisiin nimiin. Kysymykseen tulevat etenkin *Halsua* ja *Jepua*, ehkä myös *Alpua*, *Napue* (pro *Napua*) ym.

Halsua, *Halsuanjoki*, ruots. *Halso*, *Halso å*, vrt. *Halså* 1558, 1587, 1588, 1590, 1594, 1655, *Halsåå* 1558, *Hals(s)e träsk* 1558, 1560, 1563, *Halsula* 1573, 1575, 1577, *Halsw* 1583, 1585, *Halso* 1591, 1592, 1595, 1599, *Halsoo* 1617, *Halsa å*, *Halsa träsk* 1734,⁶³ jolla on nimisukulaisia eri puolilla Suomea: Turun tienoolta 1347 prout sepes breuis in valle, dicta *Hals*, inter duas aquas se extendit (then rågårdhen vtj dalen, benemndh *Hals*, emellan tw waten sig wth strecker),⁶⁴ Paul de *Halso* 1377 Mynämäestä,⁶⁵ Kaustisen seuduilta i *Halssö skog* 1673, *Halså lindan* 1753, *Halsängen* 1755, *Halsoketo*, *Halsokangas* 1838,⁶⁶ *Halsi* l. *Halsinsaari* Suomenlahdessa.⁶⁷ Myös aidoilta suomalais-alueilta on nimestä esimerkkejä: Säräisniemellä *Halsisuo*, Muuruvedellä *Halssinotko*, jonka määreenä on murteessa tunnettu appellat. *halsi* 'notkopaikka esim. kahden kallion välissä'.⁶⁸ — Nimiin sisältyy skand. appellat. *hals*, joka on tunnettu

⁵⁹ VOIONMAA mt. 78. — LUUKKO mt. 73—. — LEHTINEN mt. I 28—.

⁶⁰ SAXÉN Språkliga bidrag I 215—. — KARSTEN mt. I 576—650, II 331—352. — NISSILÄ Suomalaista nimistöntutkimusta 115—130 ym.

⁶¹ Lapuan paikannimikokoelma (NA). — LEHTINEN mt. I 30 ym. — NISSILÄ mt. 123, 124.

⁶² VOIONMAA mt. 79, 81, 82, 84 ym. — KARSTEN mt. II 189—191. — LUUKKO mt. 73—. — LEHTINEN mt. I 7—, 28—. SAXÉN Språkliga bidrag I 246, 247.

⁶³ KARSTEN mt. I 175. — PENTTI VIRRANKOSKI Kokkolan pitäjän yläosan historia 721—722.

⁶⁴ Mk. 81, 82.

⁶⁵ Mk. 148.

⁶⁶ VIRRANKOSKI mt. 721—.

⁶⁷ I. WESTMAN Nyländska önamn I 145, II 43.

⁶⁸ Muuruveden paikannimikokoelma (NA).

mm. maastoterminä⁶⁹ ja joka sellaisena näyttää tunkeutuneen myös suomalais-alueille. — Lapuan nimen syntyteorian mukaisesti tässäkin olisi tapahtunut kehitys *halsu ā* (myöh. *halsu ā*) > suom. *Halsua*, josta on lähtöisin myöhemmin genetiivimääreinen *Halsuanjoki*.

Jepua, *Jepuanjoki*, ruots. *Jeppo* (murt. *jäpo*, *jäpu*), *Jeppo å* (murt. *jäpo å*, *jäpu å*), vrt. *Epu* by 1505, 1546, *Eppåå* 1562, *Jepu*, *Jepo* 1549, *Öfwerjepu*, *Yiterjepu* 1655,⁷⁰ joka on muovautunut edellisen tapaan: ruots. *jepu ā* (myöh. *jepu ā*) > suom. *Jepua*. Nimelle on esitetty sekä ruotsalainen⁷¹ että suomalainen etymologia (vrt. Pälkäneen *Epaala*).⁷²

Näyttää siis siltä kuin suomen *-ua*-johtimiset nimet olisivat useaa eri alkuperää.

A propos du nom de la commune de Lapua

par VIILJO NISSLÄ

Parmi les noms de lieu de l'Ostrobotnie méridionale formés au moyen de l'uffixe dérivatif *-ua*, c'est le nom de la commune de *Lapua* qui est le plus connu. Il a été étudié pour la première fois du point de vue étymologique par l'historien P. N. Mathesius dans sa thèse (1743), où il mettait le nom en rapport avec les anciens habitants de la région, les Lapons. Cette théorie sur les Lapons a aussi été acceptée par la plupart des linguistes et historiens. — Selon la théorie de l'auteur, le suéd. *Lappo* représente une traduction d'un original *Lappajoki, faite dans la région côtière de l'Ostrobotnie parmi la population de langue suédoise. Peut-être y a-t-il eu dès le 13^e siècle une forme **Lappa a* (cf. *Lappa åå* en 1561) utilisée par les colons suédois, conforme au modèle, qui leur était familier, des noms de fleuve suédois du genre féminins, terminés en *-a*. Dans les documents postérieurs, on trouve en outre des formes syncopées et des cas obliques (*Lappåå* 1556, *Lappåå* 1546, *Lappåå* 1555, *Lapo åå* 1556, *Lapu elff* 1558, *Lappu åå* 1562, etc.). Les consonnes géminées s'abrègent, spécialement dans les dialectes suédois du sud de l'Ostrobotnie, de sorte que la forme originale *Lappa ā* s'est transformée en une forme du cas

oblique dialectale *lapu ā*, avec un *-p-* bref. Cette forme fut adoptée telle quelle comme nom du village situé sur la rivière et fondé par des Finnois, principalement des colons venus de la région de Kyrö, et intégrée au groupe des noms dérivés terminés en *-ua* (*lapua* < *lapuā*). L'adoption a dû avoir lieu au plus tard au début du 15^e siècle, période à laquelle le changement anc. suéd. *ā* 'rivière' > *ā* était achevé. La forme dialectale suédoise apparue plus tard, *lapu ā*, aurait évidemment donné en finnois le même résultat *lapua* (< *lapuā*). On trouve la forme *Lapua* dans les documents en 1600 seulement, mais, à en juger par les critères phonétiques, mentionnés ci-dessus, elle a dû se former beaucoup plus tôt. *Lapua*, devenu un toponyme finnois (nom de village et nom de commune), donna plus tard naissance à la forme épexégétique et tautologique *Lapuanjoki* ('la rivière de Lapua'), formée avec le génitif, que l'on ne voit apparaître dans les documents et dans la littérature qu'à partir du 19^e siècle. — Selon l'auteur, certains autres toponymes de l'Ostrobotnie sont également le résultat d'un processus de développement analogue dans la langue (*Alpua*, *Halsua*, *Jepua*, etc.).

⁶⁹ K. F. SÖDERWALL Ordbok öfver svenska medeltidsspråket I 456. — SAXÉN Språkliga bidrag I 19, 93, 146, 147, 157, 200. — KARSTEN mt. I 175. — KARSTEN Svenskt och finskt folkspråk i Finland. Folkmålsstudier II 107. — KARSTEN Finnar och germaner. Folkmålsstudier IX 103. — GRANLUND mt. 15.— SAXÉN mt. I 19, 93, 146, 147, 157, 196, 200. — Suomen kielen etymologinen sanakirja I. — Toisin ovat nimen selittäneet H. OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 19; VILKUNA mt. 110 ja hänen mukaansa VIRRANKOSKI mt. 721.— *Hals-* ja *Hals(s)i-*nimistä ks. ed. tutkimukset, Suomenmaa, hakemistot sekä Nimiarkisto, yleishakemisto.

⁷⁰ FMU VI 395. — KARSTEN mt. I 137, 138, 625, II 180.

⁷¹ KARSTEN mt. I 138, 139.

⁷² VOIONMAA mt. 232. — *Epi-*nimistä ks. NISSLÄ Tampere-nimestä. Vir. 1959 s. 201.